Μαντώ Μαυρογένους
(1796-1840)

Στό μεγάλο προσκλητήριο τῆς Ἐπαναστάσως τοῦ 1821 ἔδωσε ἀμέσως τό παρόν καί ἡ νεαρή Μαντώ Μαυρογένους–ἀσυνήθιστο γεγονός γιά τήν ἐποχή της ἀλλά καί διαχρονικά ἡ ἀνάμειξη γυναικῶν στόν πόλεμο, καθώς ὁ πόλεμος θεωρεῖται ἀνδρική ὑπόθεση. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ ἀνδρεία, λέξη κατευθείαν προερχόμενη ἀπό τήν λέξη «ἄνδρας», θεωρεῖται ἡ κατεξοχήν ἀνδρική ἀρετή. Ὅμως ὑπάρχουν καί γυναῖκες ἀνδρεῖες, πού ἡ φλόγα τῆς ψυχῆς τους ὑπερνικᾶ τό «ἀσθενές» καί «εὐάλωτο» τοῦ φύλου τους, ὅπως ἦταν ἡ Μαντώ Μαυρογένους, γιά τήν ὁποία σεμνύνεται ἡ Πάρος, καθώς εἶναι μέλος τῆς εὐφήμως γνωστῆς καί πολύκλαδης παριανῆς οἰκογένειας Μαυρογένη, μέ κοιτίδα τους τά Μάρμαρα τῆς Πάρου.

Παριανή λοιπόν ἀπό τόν πατέρα της, Νικόλαο, ἡ ἡρωίδα, καί Μυκονιάτισσα ἀπό τήν μητέρα της Ζαχαράτη. Ὁ παππούς της εἶχε μεταβεῖ στή Μύκονο νέος, παντρεύτηκε ἐκεῖ, καί ἔκανε μία ὡραία μεγάλη οἰκογένεια φέρνοντας στή ζωή 16 παιδιά, ἕνα ἀπό τά ὁποία καί ὁ πατέρας τῆς ἡρωίδας! Ἡ Μαντώ λοιπόν εἶναι ἕνας κρίκος ἰσχυρός πού συνδέει τά δύο νησιά μας, πού θά μποροῦσαν νά τόν ἀξιοποιήσουν γιά τήν προβολή τῆς Ἡρωίδας καί τῆς Ἱστορίας μας.

Ἡ ἴδια ἡ Μαντώ γεννήθηκε στήν Τεργέστη τό 1796, ὅπου ἄκμαζε ἡ ἐκεῖ ἑλληνική παροικία, καί ὅπου εἶχε μεταβεῖ ὁ πατέρας της γιά νά ἐργαστεῖ στόν τομέα τοῦ ἐμπορίου. Ἡ Μαντώ ἦταν τό πέμπτο καί μικρότερο παιδί τῆς οἰκογένειας. (Τί μεγάλη ἀξία ἔχει ἡ πολυτεκνία! Ἄν δέν εἶχε γεννηθεῖ τό πέμπτο παιδί, ἡ Ἑλλάδα θά εἶχε στερηθεῖ αὐτή τήν σπουδαία ἡρωίδα πού συνέβαλε στήν ἄπελευθερωσή της!).
Ἡ Μαντώ, στήν κοσμοπολίτικη Τεργέστη, οὖσα προικισμένη μέ εὐφυία καί φιλομάθεια, ἔμαθε ἀπό πολύ μικρή ξένες γλῶσσες, γαλλικά, ἰταλικά καί τουρκικά, πού τίς μιλοῦσε μέ τήν ἴδια ἄνεση πού μιλοῦσε καί τά ἑλληνικά. Αὐτή ἡ γνώση, τῆς φάνηκε ἀργότερα πολύ χρήσιμη, ὅταν χρειάστηκε νά συνομιλεῖ μέ Εὐρωπαίους φιλέλληνες καί νά τούς συνεγείρει πρός βοήθεια τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων.

Ὁ πατέρας της, χάρις στήν ἐργατικότητά του, κατάφερε νά προκόψει, νά ἀποκτήσει μεγάλη περιουσία, καί νά πραγματοποιήσει τό ὄνειρό του νά χτίσει ἕνα σπίτι δικό του στήν Πάρο.

Ἐκεῖ μετέβησαν καί ἐγκαταστάθηκαν οἰκογενειακῶς μετά τό 1802. Τό ἀρχοντικό τους, βρισκόταν κοντά στήν Ἑκατονταπυλιανή, δίπλα στό ἀρχοντικό τοῦ ἡγεμόνα Νικολάου Μαυρογένη, ἡγεμόνα τῆς Οὐγγροβλαχίας, στενοῦ συγγενοῦς τῆς ἡρωίδας, ὁ ὁποῖος εἶχε βρεῖ τραγικό θάνατο ἀπό τούς Τούρκους, λίγο προτοῦ γεννηθεῖ ἡ Μαντώ.

Στήν Πάρο πέρασε μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς της, σχεδόν εἴκοσι χρόνια. Μετά τόν ξαφνικό θάνατο τοῦ πατέρα της, ἐγκαταστάθηκε μέ τήν μητέρα της στήν Τῆνο. Ἐκεῖ, τύχη ἀγαθή, ζοῦσε ὁ θεῖος της ἱερέας παπα-Νικόλας Μαῦρος, ἄνθρωπος μορφωμένος καί φωτισμένος, πού ἀνέλαβε τήν πνευματική καλλιέργεια τῆς Μαντῶς καί τήν περαιτέρω μόρφωσή της. Κοντά του ἡ Μαντώ μελέτησε
τούς ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς καί τήν λαμπρή βυζαντινή περίοδο, καί τά μάτια της γέμιζαν δάκρυα ὅταν ἀναλογιζόταν τό ἔνδοξο παρελθόν καί τό οἰκτρό παρόν τῶν Ἑλλήνων. Διάβαζε γιά τά δεινά πού εἶχαν περάσει τόσους αἰῶνες καί φούντωνε μέσα της ὁ πόθος γιά τήν ἐλευθερία. Ἀνυπομονοῦσε νά φανεῖ χρήσιμη στό ἔθνος, γιά τήν ἀπαλλαγή του ἀπό τόν βάρβαρο ζυγό.

Λίγο πρίν ξεσπάσει ἡ Ἐπανάσταση, ἡ Μαντώ περνάει ἀπέναντι στή Μύκονο. Ἐκεῖ τήν βρίσκει ἡ χαρμόσυνη εἴδηση τοῦ μεγάλου Ξεσηκωμοῦ! Ἡ καρδιά της θερμαίνεται ἀπό τόν πόθο νά συνδράμει μέ ὅλες τίς δυνάμεις της τόν Ἱερό Ἀγώνα. Καθόλου δεν τήν ἐμποδίζουν οἱ αὐστηροί περιορισμοί πού ὑπῆρχαν τότε γιά τό γυναικεῖο φύλο. Ἡ ὄμορφη κοπέλα τῶν 25 χρόνων, μέ τήν ἀγγελική ψυχή καί ὄψη, μεταβάλλεται σέ λιοντάρι ἕτοιμο νά ὁρμήσει ἐναντίον τῶν προαιώνιων ἐχθρῶν τῆς πατρίδας της. Ὀργανώνει ἀμέσως τήν ἄμυνα τοῦ νησιοῦ. Γυναίκα ἐκείνη, τίθεται ἐπικεφαλῆς σώματος Μυκονιατῶν, πού τήν θαυμάζουν καί τήν ὑπακούουν. Ἡ αὐστηρή ἠθική της, ἐπιβάλλει τόν σεβασμό. Βεβαίως, πολλοί νέοι ἐπιθυμοῦν νά τήν παντρευτοῦν. Ἀλλά ἐκείνη, ἔχει τόν νοῦ της μόνο στόν Ἀγώνα. Εἶναι δοσμένη στήν ἱερή ὑπόθεση τῆς ἐπανάστασης ψυχή καί σώματι. Κανένα ἐνδιαφέρον γιά τήν «ἀποκατάστασή της», γιά τήν ὁποία τόσο ἀνησυχοῦν ἡ μητέρα καί ἡ ἀδελφή της.

Ἐκείνη ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς πατρίδας της. «Ἡ πατρίδα μου νά ἐλευθερωθεῖ, καί μοῦ εἶναι ἀδιάφορο τί θά ἀπογίνω ἐγώ!» ἀπαντοῦσε στήν ἐπιμονή τῆς μητέρας της νά ἀποκτήσει ἕναν σύζυγο-προστάτη.

Οἱ ἀνάγκες τῆς Ἐπανάστασης σέ πολεμοφόδια καί μαχητές εἶναι μεγάλη. Ἡ Μαντώ τό ξέρει καί ἐξοπλίζει μέ δικά της ἔξοδα μαχητές γιά τήν Πελοπόννησο. Παράλληλα ἐνισχύει τήν ἄμυνα καί ἄλλων νησιῶν πού δέχονται ἐπιθέσεις ἀπό τόν τουρκικό στόλο. Τά ποσά πού χρειάζονται εἶναι τεράστια. Ἡ Μαντώ θέτει τά χρήματα τῆς εὔπορης οἰκογένειάς της, στίς ἀνάγκες τοῦ Ἀγώνα. Φροντίζει ἀκόμα καί τίς οἰκογένειες τοῦ νησιοῦ, πού οἱ ἄντρες τους εἶναι σταλμένοι ἀπό τή Μαντώ στά πεδία τῶν μαχῶν.

Οἱ τεράστιες δαπάνες πού κάνει, προκαλοῦν τήν δυσαρέσκεια τῶν συγγενῶν της ὅτι σπαταλάει ἀλόγιστα τήν πατρική περιουσία. Ἐκείνη δέν κάμπτεται. Ξέρει ὅτι ὁ σκοπός της εἶναι ἅγιος. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς σκλάβας Πατρίδας!

Οἱ ἀντιξοότητες πού συναντᾶ εἶναι μεγάλες. Τήν θλίβουν ἀλλά δέν τήν συνθλίβουν. «Εἰς ὅλα τά δεινά ποτέ μου δέν ἐβαργέστησα, ἀλλ’ ἠκολούθουν ἐπιμόνως τόν πόθον τῆς ψυχῆς μου» γράφει σέ κάποια ἐπιστολή της.

Παρακολουθεῖ ἀπό μακριά ὅλα τά τεκταινόμενα στήν Πελοπόννησο ὅπου ἔχει ἀνάψει ἡ φλόγα τῆς Ἐπανάστασης. Στήν ἀπελευθέρωση τῆς Τριπολιτσᾶς ἀλλά καί στή μάχη στά Δερβενάκια πολέμησαν καί στρατιωτικά σώματα πού ἔστειλε ἡ ἴδια.

Τό πρόσωπό της ἀκτινοβολοῦσε τήν ἀρετή τῆς ψυχῆς της καί καθήλωνε ὅσους τή γνώριζαν, Ἕλληνες καί ξένους. Συγχρόνως ὅμως ἦταν φοβερή στούς ἐχθρούς, ὅπως φανερώνει τό παρακάτω ἀνδραγάθημά της:

Τό 1822 ὅταν Ἀλγερινοί πειρατές πού συνόδευαν τόν τουρκικό στόλο, περικύκλωσαν τήν Μύκονο, μέ σκοπό νά ἀποβιβαστοῦν στό νησί καί νά ἐπιδοθοῦν σέ σφαγές καί λεηλασίες, πολλοί κάτοικοι ἔντρομοι ἔφυγαν ἀπ' τό νησί, ἀφήνοντάς το ἀνυπεράσπιστο. Μάταια ἡ Μαντώ προσπάθησε νά τούς πείσει νά μείνουν καί νά πολεμήσουν. Τότε, πέρασε μέ βάρκα στήν Τῆνο, μέσα στή νύχτα, μάζεψε ἄντρες, τούς ἐξόπλισε καί τούς ἔφερε στή Μύκονο γιά νά ἐμποδίσουν τήν ἀπόβαση τῶν Ἀλγερινῶν! Χάρη σ' ἐκείνη ὀργανώθηκε ἡ ἄμυνα τοῦ νησιοῦ καί ἀποκρούστηκαν ὅλες οἱ προσπάθειες κατάληψής του. Λέγεται ὅτι πολέμησε καί ἡ ἴδια, μέ τό σπαθί στό χέρι, κραυγάζοντας μέ φοβερή φωνή ὥστε τρόμαξε τούς ἐχθρούς!

Ἀλλά ἡ Μύκονος δέν χωροῦσε πιά τήν Μαντώ, πού φλεγόταν ἡ καρδιά της ἀπό τήν ἐπιθυμία νά βρεθεῖ στά πεδία τῶν μαχῶν! Ἡ ἀποστολή στρατιωτικῶν σωμάτων στίς μάχες ἦταν σπουδαῖο ἔργο, ἀλλά ἡ καρδιά της τήν ἔσπρωχνε νά παρευρεθεῖ καί ἡ ἴδια στίς μάχες.Ἔτσι, στίς ἀρχές τοῦ 1823, παίρνει ὅση προίκα τῆς εἶχε ἀπομείνει, καί πηγαίνει στήν Πελοπόννησο.

Σκοπός της νά ἐκποιήσει σιγά σιγά τά πολύτιμα πράγματά της, γιά νά συντηρεῖ τόν ἑαυτό της καί νά συνδράμει τήν ἐπανάσταση. Στό Ναύπλιο γνώρισε ἀπό κοντά ὅλους τούς θρυλικούς ἀγωνιστές, τούς ὁποίους εἶχε ἀκουστά, καί τούς εἶχε ἐνισχύσει τά προηγούμενα χρόνια μέ τίς ἀποστολές ἀνδρῶν ἀπό τή Μύκονο.

Ἡ φήμη της φτάνει στήν Εὐρώπη, καθώς ὁ Δανός ζωγράφος Friedel πού τήν γνώρισε στό Ναύπλιο, τήν ἀπαθανάτισε σέ λιθογραφία, ὅπως καί ἄλλους Ἀγωνιστές, τῶν ὁποίων οἱ προσωπογραφίες κυκλοφόρησαν στήν Εὐρώπη καί ἔγιναν ἀντικείμενα θαυμασμοῦ ὡς σύμβολα ἡρωισμοῦ. Εἰδικά ἡ εἰκόνα τῆς Μαντῶς, στόλισε τά εὐρωπαϊκά σαλόνια καί ἔγινε σύμβολο τῆς γυναικείας εὐψυχίας καί φιλοπατρίας.

Παρόλες τίς πολύτιμες ὑπηρεσίες της στήν ἱερή ὑπόθεση τοῦ Ἀγώνα καί τήν ὁλοπρόθυμη προσφορά τῆς περιουσίας της σέ αὐτόν, ἡ ἡρωίδα δοκίμασε πίκρες πολλές καί ἀπογοητεύσεις. Ἐνδεικτικό εἶναι ἡ κλοπή τῶν ὑπαρχόντων της λίγο μετά τήν ἄφιξή της στό Ναύπλιο καί τήν ἐγκατάστασή της σέ μικρή οἰκία πού τῆς παραχωρήθηκε μέ ἐντολή τοῦ Ὄθωνα. Αὐτό τήν κατέστησε ἐνδεῆ καί τήν ἀνάγκασε νά ἐκλιπαρεῖ ὅλα τά ἑπόμενα χρόνια τίς κυβερνήσεις τοῦ Ἀγώνα γιά λίγο φαγητό καί γιά ἕνα κατάλυμα, αὐτή πού δέν ἤθελε νά ἐπιβαρύνει σέ τίποτα τήν Πατρίδα ἀλλά μόνο τῆς πρόσφερε...

Στίς πολλές ἐπιστολές της, ὑπογράφει συνήθως μέ τό συγκινητικό «ἡ πατριώτις, Μαντώ Μαυρογένη».

Οἱ ἧττες τῶν Ἑλλήνων ἀπό τόν Ἰμπράημ τό 1825 τήν κάνουν νά στείλει στό Βουλευτικό τήν παρακάτω συγκλονιστική ἐπιστολή:

«Ἡ παροῦσα δεινή περίστασις τῆς Πατρίδος μου, μέ ἀναγκάζει νά προσφέρω καί τήν ἰδίαν μου ζωήν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων αὐτῆς. Ὅθεν, ἄν ἐγκρίνῃ ἡ Σεβαστή Διοίκησις, ἄς μέ ἐπιτάξη νά ἐκστρατεύσω ὅπου καί μέ ὅσους στρατιώτας νομίση ἀρκετούς, καί εἶμαι πρόθυμος νά δεχθῶ τήν στρατοπαιδείαν καί τῆς πλέον ἐπικινδύνου θέσεως, ὡς πρός παραδειγματισμόν τῶν ἐπιλοίπων. Διά δέ ἀνακούφισιν τῶν ἐξόδων, τά ὁποία μέλλει νά ξοδευθοῦν εἰς τήν ἐκστρατείαν μου, προσφέρω ὁμολογίας τριάκοντα χιλιάδων γροσίων [...] Σᾶς παρακαλῶ νά εἶναι ἀποδεκτή ἡ προσφορά καί ἡ προθυμία μου...».
Ἡ ἡρωίδα ἔφυγε ἀπό τή ζωή τό 1840 σέ ἡλικία 44 ἐτῶν, χωρίς νά δεῖ δικαίωση... Οἱ κακουχίες τῆς ζωῆς της καί ὁ ὑποσιτισμός, τήν ἔκαναν φιλάσθενη καί τήν ὁδήγησαν σέ πρόωρο θάνατο, ἀπό τυφοειδῆ πυρετό, στήν ταπεινή οἰκία της στήν Πάρο. (Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ὑπῆρξε καί ἡ ἄποψη ὅτι ἀπέθανε τό 1848 καί ἄρα σέ ἡλικία 52 ἐτῶν, ἀλλά εἶναι μᾶλλον ἐσφαλμένη.)

Ἡ Πάρος, τό νησί πού τήν εἶχε ὑποδεχτεῖ παιδούλα ὅταν ἦρθε ἀπό τήν Τεργέστη, καί στό ὁποῖο εἶχε περάσει τά ἐφηβικά της χρόνια, τήν δέχτηκε τώρα στήν ἀγκαλιά του, σάν πολύτιμο θησαυρό... Κηδεύτηκε μέ τιμές καί στολή Ἀντιστρατήγου (τιμή καί ἀξίωμα πού τῆς εἶχε ἀπονείμει ὁ Βασιλιάς Ὄθωνας) στήν Ἑκατονταπυλιανή, στόν περικαλλή βυζαντινό ναό πού τόσο ἀγαποῦσε καί εὐλαβεῖτο ἡ παριανή οἰκογένεια τῶν Μαυρογένηδων καί ἐτάφη στόν αὔλειο χῶρο της.

Ἄν καί (δυστυχῶς) ὁ τάφος της δέν ὑπάρχει σήμερα, ἡ Πάρος τίμησε «τήν γενναίαν τῆς Πατρίδος πρόμαχον», πού εἶναι καί δικό της τέκνο, τοποθετώντας τήν προτομή της στήν κεντρική Πλατεία τῆς Παροικιᾶς (κοντά στό λιμάνι), πού καί αὐτή εἶναι ἀφιερωμένη στήν Μαντώ Μαυρογένους, ἀλλά καί δίνοντας τό ὄνομά της σέ ὁδούς τοῦ νησιοῦ.
Φέτος, πού συμπληρώνονται 200 χρόνια ἀπό τήν Παλιγγενεσία, καί πού ἐλλοχεύουν πολλοί κίνδυνοι γιά τήν Πατρίδα μας, ἄς γίνει ἡ Μαντώ Μαυρογένους σύμβολο καί πρότυπο φιλοπατρίας καί ἀρετῆς γιά ὅλους τούς Ἕλληνες.

Τό κείμενο ἐπιμελήθηκε ἡ φιλόλογος - καθηγήτρια κα Μπέτη Μπιζᾶ